

Fél egy. Egy vak kakas felkukorékol.  
Két bőrcipőben bűzös fügelekvár.  
Mozdulatlan lépnek ki önmagukból –  
Bő atlétatrikóból két gyerekváll.

A hím alszik. Álmában felreped  
És megnyílik egy ivartalan ágyék.  
A nő guggol. Nézi a köveket.  
Túri, hogy nőjön testéből az árnyék.

Fél egy. Egy falióra a homokban.  
A nagymutató öreg és sötét.  
A fájdalmat a nőstény bírja jobban.  
Ha van ilyen: fogják egymás kezét.

Sok év után. Idegen tengeren.  
Az emeletes hullámok alatt.  
A nőn ruha. A férfi meztelen.  
Mögöttük fehér homoksivatag.

---

## „EGY ÜLDÖZÉSI MÁNIÁS, AKIT TÖRTÉNETESEN ÜLDÖZTEK IS”

Németh László roppant terjedelmes levelezésének több ezer levelet magába foglaló és kiadásra váró gyűjteményéből emeltünk ki néhány jellemző darabot. A föléljük irt cím tulajdonképpen Illyés Gyulától származik: ő jellemezte így nemzedéktársának rendkívüli érzékenységgű lelki habitusát. Németh László életútjának ismerői jól tudják, hogy ez az író szinte állandóan az üldöztetés pszichózisában élt, 1945 előtt éppúgy, mint 1945 vagy 1956 után. A sérelem volt lelki háztartásának egyik állandó fűtőanyaga. Így például köztudomású, hogy 1946-tól kezdve mérget hordott a cipőjében, bár nem indokolatlanul, hiszen az első hazai koholt

per, a „köztársaságellenes összeesküvés” leplezése idején, 1946–1947 fordulóján hivatalos részről úgy forgalmazták a névét, hogy Németh László volt ennek az összeesküvésnek a szellemi vezére. (Az akkori belügyminisztérium hivatalos közleménye szerint az összeesküvők célja „a jogfolytonosság alapján a Horthy-rendszer visszaállítása” volt, „fegyveres erővel”, s ennek a mozgalomnak lett volna fő ideológusa az az író, aki a két háború között a Horthy-rendszer társadalmi struktúrájának és szellemiségének egyik következetes bírálója volt, s akinek a MAGYAROK ROMÁNIÁBAN című, „hazaárulásnak” minősített útinaplója országos felháborodást

váltott ki a hivatalos körökben, s hadbíró-sággal is fenyegették érte az íróját.) 1956 után pedig az októberi forradalom alatt megjelentetett cikkei, majd a népi írókkal kapcsolatos MSZMP-párthatározat miatt érezte magát fenyegetettnek. S ezzel is magyarázható, hogy – mint 1958. február 2-án Sajkodon kelt levelében Illés Endrének írta: „*A leveleimet égettem; a tiedet, mint a múltban is egyszer-kétszer, az itt levő Gígi-vel visszaküldöm.*” (Gígi – az író Ágnes lánya.) S nyilván ezzel a pszichózissal magyarázható, hogy hitetlenkedve fogadta, valahányszor hírt vette, hogy valamelyik munkáját kiadják vagy újrakiadására készülnek, vagy színdarabját valamelyik színház be akarja mutatni, s gyanakvása az erdőtüzek olthatatlan hevességével lángolt föl, ha ezeket a terveket és elképzeléseket valamilyen hétköznapi akadály, nemegyszer személyétől függetlenül is, időlegesen késleltette. A külvilág szemében indokolatlanul heves visszahatást váltott ki belőle a műveit érintő legparányibb üzemzavar is; hát még a műveit érintő bármilyen kritika! (L. alább Illés Endrével való levélváltását 1958-ból, vagy 1961-ből a Mód Aladár kritikájára fogalmazott válaszát.)

Németh László „bánki sértődéséhez” tehát nem kellett sok, amit a korviszonyok és az író alkata együttesen magyaráznak, amire azonban nem árt róla szólni újból és újból rámutatni, mert sokan hajlamosak voltak s hajlamosak ma is megfélemlkezni erről a – hol drámai, hol groteszk – kölcsönhatásról, amelynek változatos és gazdag példatárát folyamatosan igyekszik megvilágítani a Németh László-irodalom. Egy groteszk azonban, jellemzésül, idekiváncozik: 1957. március 15-én Németh Lászlót a Kádár-kormány, nyilvánvalóan a konszolidáció lát-

szatát sugalló elképzelések alapján – mások mellett Borsos Miklóssal, Fülep Lajossal, Heltai Jenővel, Szabó Lőrincsel és Timár Józseffel együtt – Kossuth-díjban részesítette. Németh László a felesége nevében írott levéllel hátrította el a díjkiosztó ünnepségen való részvételt, a díjat pedig a hódmezővásárhelyi gimnáziumnak adományozta, s a díjkiosztás napján elűnt hazulról, „illegálisba” vonult, nehogy rátaláljanak, mert szentül meg volt róla győződve, hogy távolmaradása miatt le fogják tartóztatni. Negyven év távolából mindez roppant mulatságosnak tűnhet, de akkor, az ő idegze és betegsége kettős szorításában az ő számára egyáltalán nem volt ez tréfa.

Németh Lászlónak a betegsége hatására állandósult rossz lelki közérzete okozhatta, hogy e pedagógus hajlandóságú író haláláig úgy emlékezett vissza vásárhelyi tanárkodása éveire és kollégáival kötött baráti kapcsolataira, mint élete egyik – vagy tán egyetlen – édenkertjére. S ezt a pedagógiai éroszt tartották ébren benne azok a névtelen olvasóktól érkező levelek is, amelyeket az ő írói tevékenységének erkölcsi ars poeticája inspirált, hogy tudniillik az író követendő – és követhető – „*életreceptet*” is adjon munkáival az olvasóinak. Ezek a levelek sohasem csak a hódolat tisztelgése; igen gyakran határozott kritikái is a korabeli élet viszonyai, gondjai és rejtve maradt problémái felől nézett Németh László-műveknek, s olyan vallomásokat, életgónásokat is tartalmaznak, olykor még nem magyar olvasó tollából is, ami párját ritkító, és nemes nyersanyaga lehetett volna akkor is s lehetne ma is az élet szavát kifejező és közvetítő elbeszélő irodalomnak.

Domokos Máttyás